

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Дмитро Закатнов,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

завідувач лабораторії професійної кар'єри

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійне самовизначення, етап оптації, етап професійної підготовки, особливості професійного самовизначення

Реферат

Професійне самовизначення особистості є багатоетапним, багатокомпонентним і багатофакторним процесом. Для вітчизняної і зарубіжної психології й педагогіки проблематика професійного самовизначення молодого покоління не є новою, але окремі аспекти його здійснення на різних етапах розвитку особистості вивчені недостатньо. Аналіз особливостей професійного самовизначення особистості необхідно здійснювати не лише з позицій особистісного, а й професійного розвитку людини. У контексті даної статті, найбільший інтерес становлять два його перші етапи. Перший етап (оптація) зумовлений особливостями загального розвитку особистості при переході від підліткового до молодшого юнацького віку і передбачає формування професійних намірів та здатність до орієнтації в різних сферах професійної діяльності; другий етап – це професійна підготовка, уточнення професійного вибору і формування професійної перспективи. Вивчення особливостей професійного самовизначення на етапі професійної підготовки у професійно-технічних навчальних закладах дали змогу виділити низку особливостей, які істотно відрізняють його результати, в порівнянні з етапом оптації. По-перше, на відміну від старшокласників, для яких професійна підготовка у ВНЗах часто є засобом здобутку соціального статусу, випускники професійно-технічних навчальних закладів розглядають її переважно як засіб професійного і кар'єрного розвитку. По-друге, престижність майбутньої професії, яка на етапі оптації входить до числа провідних факторів, що детермінують її вибір, вже на етапі професійної підготовки істотно втрачає вплив на вибір подальшої освітньо-професійної траєкторії. На другому році навчання у більше, ніж 27 % учнів ПТНЗ значно знижується впевненість у правильності вибору професії, що є наслідком однієї з нормативних криз, характерних для даного етапу професійного розвитку особистості. Принагідно зазначимо, що на час закінчення навчального закладу більше 81% учнів зробили вибір майбутньої професії ще під час навчання в школі, таким чином закріплюючи й отримуючи свій розвиток у побудові ближньої та середньострокової професійної перспективи.

Постановка проблеми. Для більшості випускників загальноосвітніх шкіл вибір подальшої освітньо-професійної траєкторії є першим у житті нормативним вибором, що передбачає ухвалення рішення, відповідальність за яке лягає на плечі молодшої людини. Такий вибір зумовлений об'єктивними закономірностями як особистісного, так і професійного розвитку школяра, і його важко уникнути, хоча можна й відстрочити. Проблема вибору професії і шляхів оволодіння нею тісно пов'язана з проблемою професійного самовизначення особистості. Треба зазначити, що дане поняття в період свого становлення у вітчизняній педагогіці використовувалося переважно в контексті вивчення закономірностей, притаманних періоду первинної оптації. Проблеми професійного самовизначення на інших етапах професійного розвитку людини належної уваги не приділялося. Зміна економічного базису суспільства активізувала дослідження за цим напрямом. Це зумовлено тим, що із-за різних обставин в умовах ринкової економіки людина досить часто змушена міняти не тільки місце

роботи, але й спеціальність, і навіть професію. А такі зміни неминуче активізують процеси, пов'язані з професійним самовизначенням. Наразі можна вважати аксіоматичним твердження про те, що професійне самовизначення активізується не тільки на стадії первинної оптації, але й на пізніших етапах професійного розвитку особистості. Однак, треба визнати, що досліджень, спрямованих на виявлення особливостей професійного самовизначення особистості в постшкільний період, явно недостатньо. Більше того, закономірності професійного самовизначення школярів, що притаманні періоду первинної оптації, часто переносять на ситуації наступних оптацій (у період професійної підготовки, трудової діяльності тощо). Такий стан речей детермінує об'єктивне протиріччя між пролонгованим процесом професійного самовизначення з одного боку, а з іншого боку – орієнтацією його концептуального змісту переважно на етап вибору освітньо-професійної траєкторії в період навчання у загальноосвітній школі.

Аналіз досліджень і публікацій. Внаслідок своєї соціально-економічної

значущості, проблема професійного самовизначення особистості вивчалася і вивчається психологами й педагогами досить інтенсивно. У контексті загальної проблеми життєдіяльності людини вона розглядалася Л. Рубінштейном, Л. Божович, М. Гінзбург, В. Крутецьким та іншими вченими. Її соціологічні аспекти досліджувалися М. Журавльовою, О. Ледньовою та іншими вченими; профорієнтаційні аспекти відображено в роботах Є. Климова, Є. Павлютенкова, М. Пряжнікова, П. Шавира, С. Чистякової, Б. Федоришина й ін. З позицій теорій професійного розвитку особистості, професійне самовизначення розглядалося В. Бадровим, Є. Зеєром, К. Марковою, Т. Кудрявцевим і іншими дослідниками. Разом з тим, залишаються недостатньо розкритими низка проблем (циклічність професійного самовизначення, фактори його активізації і зміни у професійній поведінці, що ним детермінуються, взаємовплив професійного розвитку й професійного самовизначення особистості тощо), зумовлених особливостями професійного самовизначення на етапах, що здійснюються після первинної оптації.

Метою даної статті є виявлення особливостей професійного самовизначення учнівської молоді на етапі професійної підготовки у професійно-технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка випускників загальноосвітніх шкіл не обмежується системою професійно-технічної освіти. Більш масовою формою її набуття є професійна освіта у вищих навчальних закладах. При існуючій в Україні процедурі вступу до ВНЗ абітурієнт може подавати заяви одночасно до кількох різних навчальних закладів, не рахуючи можливості подавати їх на різні факультети одного і того ж вишу. При цьому часто обрані абітурієнтом ВНЗ та їх факультети здійснюють підготовку за спеціальностями (професіями), несумісними за ознаками об'єктів і предметів праці психофізіологічним вимогам до особистості професіонала тощо. На наш погляд, твердження, що при вступі до ВНЗ вибір майбутньої професії є наслідком професійного самовизначення, є дискусійним. У такому разі мова йде про самовизначення соціальне, оскільки найчастіше вибір форми професійної

підготовки детермінований не так вибором майбутньої професії, як вибором майбутнього соціального стану, а одним з обов'язкових атрибутів його і є наявність вищої освіти.

Перед людиною часто виникають проблеми, що вимагають від неї визначення свого ставлення до професійної праці, прогнозування власного професійного шляху, здійснення аналізу й рефлексії професійних можливостей і досягнень, ухвалення рішення про вибір професії або її зміни, уточнення і корекції перспектив професійної кар'єри тощо. Комплекс зазначених проблем поєднується поняттям «професійне самовизначення». Оскільки даний комплекс характеризується складними зв'язками і залежностями між його елементами, дефініція «професійне самовизначення» у психології і педагогіці трактується неоднозначно. Якщо аналізувати сучасні підходи до визначення суті даного феномена (В. Болучевська, Є. Зеєр, Є. Климов, М. Пряжніков та ін.), то професійне самовизначення треба розглядати як складний, тривалий, циклічний процес, невіддільний від розвитку особистості в цілому. Однією з основних його складових є діяльність людини, що відрізняється за своїм змістом, залежно від етапу її професійного розвитку, а результатом є образи бажаного майбутнього, усвідомлення себе як суб'єкта праці й свого місця в системі професійних відносин, саморегуляція, самопізнання тощо [3].

На думку І.Бережної, В. Болучевської, Ю. Поваренкова, Т. Челнокової та інших дослідників, аналіз особливостей професійного самовизначення особистості необхідно здійснювати в контексті проблеми її професійного розвитку [1; 2; 9; 12]. На цілісності й безперервності професійного розвитку акцентували увагу дослідники як з далекого (Г. Боген, Є. Гінцберг, Д. Холланд, Д. Крайтс, Д. Сьюпер та ін.), так і близького зарубіжжя (І. Бережна, Є. Зеєр, Т. Челнокова та ін.). Взагалі, професійний розвиток особистості зарубіжні дослідники визначають як процес соціалізації, що відбувається в онтогенезі людини і спрямований на присвоєння нею різних аспектів світу праці, зокрема, професійних ролей, професійної мотивації, професійних знань і навичок [5].

Професійний розвиток є поетапним, тривалим, багатоплановим і складним процесом. У контексті нашої проблеми

найбільший інтерес становлять два його перші етапи. Перший етап зумовлений особливостями загального розвитку особистості при переході від підліткового до молодшого юнацького віку, і який, зокрема, передбачає формування професійних намірів та здатність до орієнтації в різних сферах професійної діяльності. Другий етап – професійна підготовка, уточнення професійного вибору й формування професійної перспективи [10, с. 123]. Професійний розвиток людини є не тільки позитивно спрямованим процесом (особистісне і професійне зростання, формування нових знань, умінь і навичок, а також трансформація вже наявних щодо особливостей етапу розвитку), але й суперечливим процесом. Перехід до наступного етапу професійного розвитку супроводжується нормативними кризами. Часто вони спричиняють переорієнтацію професійних цілей, корекцію особистісних професійних планів і перспектив, а за певних умов, можуть привести й до зміни професії [6, с. 194]. Для етапу професійної підготовки основними нормативними кризами є: незадоволеність професійною освітою і професійною підготовкою, труднощі при засвоєнні нової провідної діяльності, розбіжність професійних експектацій з реальною дійсністю тощо. Природно, що при дослідженні особливостей професійного самовизначення учнів професійно-технічних навчальних закладів необхідно враховувати зазначені кризи.

Як уже зазначалося, професійне самовизначення є поетапним процесом, і кожний наступний етап детермінується попереднім. Іншими словами, якщо вести мову про професійне самовизначення учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), то багато в чому воно визначається особливостями їх професійного самовизначення на етапі оптації. Саме закінчення дев'ятого класу загальноосвітньої школи є точкою біфуркації, котра визначає особливості вибору освітньо-професійної траєкторії на близьку перспективу.

На процес професійного самовизначення впливають різного ступеня дієвості об'єктивні й суб'єктивні фактори. Система їх індивідуалізована, однак деякі

мають загальний характер. При розгляді зовнішніх факторів, котрі впливають на професійне самовизначення, відмітимо, що до числа основних з них належать: можливість отримати професійну освіту за обраною спеціальністю та перспективи працевлаштування.

Якщо аналізувати можливість отримати професію в професійно-технічному навчальному закладі, то, насамперед, варто брати до уваги скорочення їх чисельності. Так, за інформацією Державної служби статистики України, за період з 1990 р. по 2013 р. (дані за 2014-15 рр.), ми константували, (оскільки статистична інформація за ці роки не відображає кількості закладів у АРК Крим, м. Севастополі та зоні проведення антитерористичної операції), що чисельність професійно-технічних навчальних закладів скоротилося з 1246 до 968, тобто зменшилася майже в 1,3 рази. Як окрема одиниця, зміна кількості навчальних закладів об'єктивним показником не є, оскільки вона може бути, наприклад, наслідком укрупнення закладів шляхом їхнього злиття, перетворення ПТНЗ у структурні підрозділи вищих навчальних закладів тощо. Показовішою є динаміка контингенту учнів професійно-технічних навчальних закладів, адже їх чисельність скоротилася за цей же період із 643,4 тис. до 391,2 тис. осіб, тобто в 1,65 рази. Та це абсолютні показники, вони не враховують динаміку чисельності населення України. На наш погляд, об'єктивнішим показником є процентне співвідношення чисельності учнів ПТНЗ із загальною чисельністю населення держави (див. табл.1).

Наведені вище дані свідчать про те, що з урахуванням зменшення чисельності населення України (в 1,14 рази), відносна чисельність учнів професійно-технічних навчальних закладів скоротилася з 1,24% до 0,85% від чисельності мешканців країни, тобто в 1,45 рази.

На перспективи працевлаштування за професією вирішальний вплив спричиняє стан ринку праці, який, у свою чергу, залежить від стану економіки. Одним з її показників є обсяг валового внутрішнього продукту, який в 2014 році склав 64,8% від ВВП у 1990 році (зниження в 1,54 рази).

Таблиця 1

Динаміка контингенту учнів ПТНЗ

Рік	Чисельність населення України	Кількість учнів ПТНЗ	% від чисельності населення
1990	51838,5	643,4	0,0124
1991	51944,4	648,4	0,0125
1992	52056,6	647,2	0,0124
1993	52244,1	629,4	0,0121
1994	52114,4	572,8	0,0110
1995	51728,4	555,2	0,0107
1996	51297,1	539,7	0,0105
1997	50818,4	528,1	0,0104
1998	50370,8	529,0	0,0105
1999	49918,1	527,7	0,0106
2000	49429,8	524,6	0,0106
2001	48923,2	512,3	0,0105
2002	48457,1	501,9	0,0104
2003	48003,5	493,1	0,0103
2004	47622,4	507,3	0,0107
2005	47280,8	496,6	0,0105
2006	46929,5	473,8	0,0101
2007	46646,0	454,4	0,0097
2008	46372,7	443,6	0,0096
2009	46143,7	424,3	0,0092
2010	45962,9	433,5	0,0094
2011	45778,5	409,4	0,0089
2012	45633,6	423,3	0,0093
2013	45553,0	391,2	0,0085

Принагідно зазначимо, що відносні показники зменшення контингенту учнів ПТНЗ є близькими до показників падіння ВВП, оскільки деградація економіки, у першу чергу – сфери матеріального виробництва, об'єктивно зумовлює зниження попиту на робочу силу. Слід також зазначити, що випускники ПТНЗ належать до демографічної групи з найвищим рівнем безробіття (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень безробіття населення (за методологією СОТ) за віковими групами (у % до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи)

Рік	Усього	За віковими групами, років					Співвідношення безробітної молоді у віці 15-24 років до загального відсотка безробітних
		15–24	25–29	30–39	40–49	50–59	
1	2	3	4	5	6	7	8
2004	8,6	15,7	9,3	8,4	7,9	6,1	1,8:1

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8
2006	6,8	14,1	7,3	6,2	6,0	4,7	2,1:1
2008	6,4	13,3	7,0	5,3	6,1	4,0	2,1:1
2010	8,1	17,4	9,9	7,8	6,8	5,3	2,2:1
2011	7,9	18,6	9,2	7,3	6,4	5,1	2,4:1
2012	7,5	17,3	9,5	6,7	6,2	5,3	2,3:1
2013	7,2	17,4	8,7	6,4	6,2	5,1	2,4:1

Зауважимо, що, незважаючи на вповільнення темпів розвитку економіки, попит на робітничі професії залишається стабільно високим, тобто шанси знайти роботу у випускника професійно-технічного

закладу, в порівнянні з випускником ВУЗу, вищі. Про це свідчать показники табл. 3 (за даними Державної служби зайнятості України (електронна адреса сайту ДСЗУ: http://www.dcz.gov.ua//_)).

Таблиця 3

Кількість вакансій на робочі професії (% від загального числа вакансій)

Група професій / рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кваліфіковані працівники інструментом 3	21,5	20,5	17,7	17,1	17,3	16,0	15,2	18,1
Працівники обслуговування, експлуатації й контролю над роботою технологічного устаткування, складання устаткування й машин 3	20,2	19,7	18,9	18,7	20,9	21,1	21,5	14,9
Кваліфіковані працівники сільського й лісового господарств, риборозведення й рибальства	1,9	2,0	2,3	2,1	2,1	2,3	2,6	1,0
Працівники сфери торгівлі й послуг	13,3	13,8	14,8	16,9	16,1	16,5	16,3	14,3
Усього	56,9	56,0	53,7	54,8	56,4	55,9	49,6	48,3

Таким чином, з урахуванням перспектив працевлаштування, випускники професійно-технічних навчальних закладів перебувають у більш вигідному положенні, в порівнянні з випускниками вищих навчальних закладів, оскільки при майже однаковому числі вакансій на робочі професії та професії, що вимагають підготовки у ВНЗ, останні щорічно випускають фахівців у кілька разів більше.

Крім зовнішніх факторів, на професійне самовизначення учнів професійно-технічних навчальних закладів впливає і сукупність особистісних (внутрішніх) факторів, зокрема: особливості «Я-концепції», мотиваційно-ціннісна сфера особистості, професійні вподобання, кар'єрні орієнтації тощо.

Існуючі перекручення у структурі професійної підготовки молоді детерміновані низкою причин, до яких належить й оцінка престижності професій, що склалася в суспільстві. Варто зазначити, що вона має подвійний характер. З одного боку, виступаючи як важливий показник соціально-економічного статусу людини, престижність професії є каталізатором процесу її професійного самовизначення, стимулюючи особистісний і професійний

розвиток, визначаючи кар'єрні орієнтири тощо. Іншими словами, престижність професій опосередковано сприяє розвитку трудового потенціалу суспільства. Негативною стороною орієнтації на престижність професії при її виборі є небезпека виникнення дисбалансу в обсягах і напрямках професійної підготовки молоді. Як наслідок, може виникнути дефіцит кваліфікованих кадрів за певними групами професій [4]. Результати багаторічного дослідження, здійснюваного вченими Інституту соціальної й психологічної соціології НАПН України, свідчать про те, що серед 15-и основних факторів вибору майбутньої професії, її престижність займає 4-е рангове місце [11, с. 91]. Однак, робочі професії сьогодні не відносяться до розряду престижних. Про це свідчать результати всеукраїнського моніторингу престижності професій [7; 8]. Серед 26-и професій, які престижними визначили не менше 2% респондентів, лише 2 належать до сфери матеріального виробництва (будівельник (22-е рангове місце) і токарь (25-е рангове місце), і 2 – до сфери обслуговування (продавець (15-е рангове місце) і перукар (23-е рангове місце) – настільки є низькою престижність робочих професій,

детермінована системою ціннісних орієнтацій сучасної молоді. В уявленнях учня школи, відзначала Г. Чередниченко, рівень добробуту, кар'єрна успішність, високе становище в суспільстві несумісні з робочими професіями [13, с. 244]. Досягнен-

ня високого соціального статусу сучасна молодь пов'язує з наявністю вищої освіти. Такі орієнтації підтверджуються структурою диспропорцій у підготовці кадрів різного рівня кваліфікації (див. табл. 4).

Таблиця 4

Випуск фахівців і кваліфікованих робітників системою професійної освіти України, тис. осіб

	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Кваліфікованих робітників	376,7	277,3	266,8	286,6	247,4	227,3
Фахівців ВНЗ I-II рівнів акредитації	228,7	191,2	148,6	142,7	111,0	91,2
Фахівців ВНЗ III-IV рівнів акредитації	136,9	147,9	273,6	372,4	543,7	485,1
Усього випущене фахівців ВНЗ	365,6	339,1	422,2	505,1	654,7	576,3
Співвідношення кількості випускників ПТНЗ і кількості випускників ВНЗ	1:0,97	1:1,23	1:1,58	1:1,80	1:2,65	1:2,54

Вивчення особливостей професійного самовизначення учнів ПТНЗ свідчить про те, що більше 50%

третьоккурсників у близькій перспективі планують продовжити навчання й отримати вищу освіту (див. мал. 1).

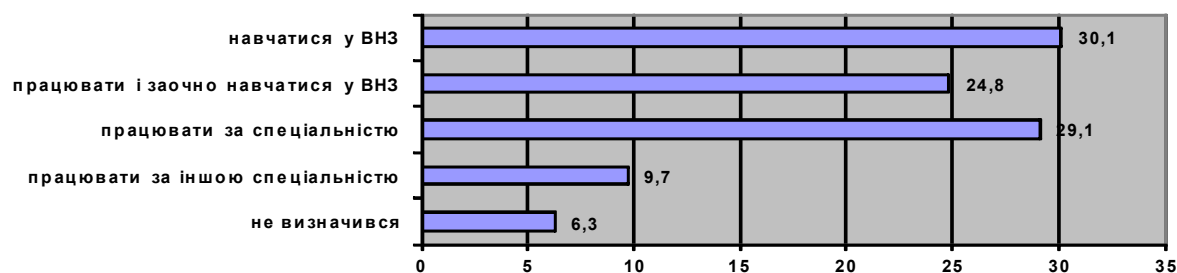

Рис. 1. Освітньо-професійні плани випускників ПТНЗ

Якщо вести мову про напрями майбутньої професійної діяльності або навчання, то у 80,7% випускників ПТНЗ вони збігаються з професією (спеціальністю), отриманою у ПТНЗ. Менш 20% опитаних сумніваються у правильності професійного вибору, при цьому 9,5% однозначно стверджують, що будуть працювати за іншою професією. Зазначимо, що на другому році навчання впевненість у своєму професійному виборі підтвердили 72,3% опитаних. Такі коливання показників за даним параметром можна розглядати як наслідок нормативної кризи етапу професійної підготовки, про яку мова йшла вище. Однак, зазначимо, що учні ПТНЗ стверджують володіння інформацією щодо попиту на обрану професію на ринку праці. У всякому разі, 45,6% відповіли, що мають достатній обсяг інформації з цього питання, 38,7% вказали, що частково інформовані, і лише 15,7% зазначили, що не володіють

інформацією щодо перспектив власного працевлаштування.

Аналіз очікувань учнів щодо майбутньої професійної діяльності свідчить про те, що пріоритетними є такі фактори (рангові місця в порядку спадання): 1 – гідний рівень заробітної плати; 2 – доброзичливий колектив; 3 – комфортні умови праці; 4 – перспективи професійного і кар'єрного зростання; 5 – зручний графік роботи; 6 – репутація підприємства; 7 – зручне розташування місця роботи; 8 – стабільна зайнятість; 9 – престижність професії; 10 – цікава творча робота; 11 – відповідність змісту роботи здатностям і схильностям; 12 – високий рівень самостійності у роботі.

Вивчення особливостей віддаленої професійної перспективи показало, що більше третини випускників бажають стати професіоналами, близько 26% прагнуть бути власниками фірми (підприємства), 22%

хочуть максимально реалізувати себе як особистості, і менше 11% планують стати керівниками підприємства. При цьому більше половини (51%) респондентів вважають, що зможуть реалізувати свої професійні перспективи в Україні, а близько 20% респондентів пов'язують свій професійний розвиток із зарубіжжям. Також зазначимо, що віддалені життєві й професійні перспективи багатьох випускників ПТНЗ передбачають підвищення освітнього рівня (54,7% планують в майбутньому отримати вищу освіту).

Сказане вище дає змогу сформулювати такі висновки: невизначеність професійного майбутнього, детермінованого нестабільністю ринку праці, зумовлює формування в учнів ПТНЗ готовності до професійного розвитку й підвищення освітнього рівня; оскільки попит на робочі професії досить стабільний (близько 50% вакансій), а в кількісному відношенні випускників навчальних закладів ПТНЗ у 2,5 рази менше, ніж випускників ВНЗ, то

випускники професійно-технічних навчальних закладів мають кращі перспективи працевлаштування; серед мотиваційних детермінант професійного самовизначення, при провідній ролі утилітарних мотивів, досить високе рангове місце займають мотиви, пов'язані з професійним розвитком і кар'єрним зростанням; у порівнянні з детермінантами професійного самовизначення на етапі оптації, на етапі професійної підготовки значно знижується мотиваційна значущість престижності професії (зниження з 4-го до 9-го рангового місця в системі факторів вибору професії); здобуття вищої освіти на етапі набуття професійно-технічної розглядається значною частиною учнів не як самоціль, як це має місце на етапі оптації, а як засіб подальшого професійного розвитку; більшість випускників ПТНЗ (понад 80%) планують працювати за отриманою спеціальністю, що свідчить про закріплення професійного самовизначення, здійсненого в школі, і його пролонгації за вибраним напрямом трудової діяльності.

Література

1. Бережная И.Ф. Педагогическое проектирование индивидуальной траектории профессионального развития будущих специалистов в образовательном процессе вуза / И.Ф. Бережная. – Воронеж: Научная книга, 2012. – 212 с.
2. Болучевская В.В. Профессиональное самоопределение будущих специалистов помогающих профессий: Монография В. В. Болучевская. – Волгоград: Изд-во ВолГМУ, 2010. – 264 с.
3. Дворніченко Л. Л. Філософсько-психологічні аспекти професійної орієнтації та самореалізації особистості в сучасному світі праці / Л. Л. Дворніченко // Психологія і особистість. – 2015. – № 2 (8). – С. 272–283.
4. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. / Д. О. Закатнов. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 160 с.
5. Зеер Э. Ф. Концепция профессионального развития человека в системе непрерывного образования / Э. Ф. Зеер // Педагогическое образование в России. – 2012. – № 5. – С. 122-127.
6. Зеер Э.Ф. Эмоциональный компонент в профессиональном становлении педагога / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Мир психологии. – 2002. – № 4 (32) – С. 194 – 203.
7. Моніторинг рівня та чинників престижності професій протягом 2008-2009 років: Інформаційний бюлетень. Серпень ' 2009 / За ред. М. І. Найдьонова, Л. В. Григоровської; упоряд. О. І. Хорінова. – К., 2009. – 62 с.
8. Моніторинг рівня та чинників престижності професій: Інформаційний бюлетень. Жовтень ' 2008 / За ред. М. І. Найдьонова, Л. В. Григоровської; Упоряд. В. Ю. Бистревський, Л. М. Калачнікова. – К., 2008. – 140 с.
9. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального самоопределения личности: системогенетический подход / Ю. П. Поваренков // Ярославский педагогический вестник – 2014. – № 2 – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 211– 217.
10. Пряхникова Е. Ю. Профорентация: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. Ю. Пряхникова, Н. С. Пряхников.– М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 496 с.
11. Соціально-педагогічні чинники престижності професій: підготовка молоді

до активного самоздійснення на сучасному ринку праці : навчал. посібник для студ. вищих навч. закладів / М. І. Найдъонов [та ін.]; за заг. редакц. М. І. Найдъонова, Л. В. Григоровської. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 272 с.

12. Челнокова Т.А. Теория и практика педагогического проектирования

профессионального развития личности: монография / Т.А. Челнокова. – Казань: РИЦ «Школа», 2008. – 335 с.

13. Чередниченко Г.А. Образовательные траектории и профессиональные карьеры (на материалах социологических исследований молодежи) / Г. А. Чередниченко. – М.: ИС РАН, 2012. – 332 с.

Реферат

Особенности профессионального самоопределения учащихся профессионально-технических учебных заведений

Дмитрий Закатнов,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
заведующий лабораторией профессиональной карьеры

Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ

СЛОВА:

профессиональное самоопределение, этап оптации, этап профессиональной подготовки, особенности профессионального самоопределения учащихся профессионально-технических учебных заведений

Профессиональное самоопределение личности является многоэтапным, многокомпонентным и многофакторным процессом. Для отечественной и зарубежной психологии и педагогики проблематика профессионального самоопределения молодого поколения не является новой, но отдельные аспекты его осуществления на разных этапах развития личности изучены недостаточно. Анализ особенностей профессионального самоопределения личности необходимо осуществлять не только с позиций личностного, но и профессионального развития человека. В контексте данной статьи, наибольший интерес представляют два его первых этапа. Первый этап обусловлен особенностями общего развития личности при переходе от подросткового к младшему юношескому возрасту и предполагает формирование профессиональных намерений и способность к ориентации в различных сферах профессиональной деятельности, второй этап – это профессиональная подготовка, уточнение профессионального выбора и формирование профессиональной перспективы. Изучение особенностей профессионального самоопределения на этапе профессиональной подготовки в профессионально-технических учебных заведениях позволили выделить ряд особенностей, которые существенно отличают его результаты в сравнении с этапом оптации. Во-первых, в отличие от учащихся школ, для которых профессиональная подготовка в ВУЗах часто является средством приобретения социального статуса, выпускники профессионально-технических учебных заведений рассматривают ее как средство профессионального и карьерного развития. Во-вторых, престижность будущей профессии, которая на этапе оптации входит в число ведущих факторов, детерминирующих ее выбор, на этапе профессиональной подготовки существенно теряет влияние на выбор дальнейшей образовательно-профессиональной траектории. На втором году обучения у более, чем 27% учащихся профессионально-технических учебных заведений заметно снижается уверенность в правильности выбора профессии, что является следствием одного из нормативных кризисов, характерных для данного этапа профессионального развития личности. Но к моменту окончания учебного заведения более, чем у 81% учащихся сделанный в школе выбор будущей профессии закрепляется и получает свое развитие в построении ближней и среднесрочной профессиональной перспективы.

Abstract

Special features of professional self-determination of students at vocational education schools

Dmytro Zakatnov,

Ph.D. in Pedagogy, Senior research fellow, Head of the Laboratory for professional career. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

KEY WORDS:

professional self-determination, stage of optation, stage of vocational training, special features of professional self-determination of vocational schools students

Professional self-determination of a personality is a multi-step, multi-component, and multi-factorial process. For domestic and foreign psychology and pedagogy problems concerning professional self-determination of young generation is not new, but certain aspects of its implementation at various stages of personality development are not well understood. Analysis of special features of professional self-determination of a personality must be carried out not only from the standpoint of personal but also professional development of a human. In the context of this article its two first stages are of the greatest interest. The first stage is stipulated by peculiarities of the overall development of a person while in transition from adolescence to younger youthful age. This stage involves formation of professional intentions and ability to understand various areas of professional activity. The second stage includes vocational training, selection of professional preference and formation of professional prospects. Study of special features of professional self-determination at the stage of vocational training at vocational schools made it possible to identify a number of features that significantly differentiate its results in comparison with the stage of optation. Firstly, in contrast to pupils, for whom further study at universities is often a means of acquiring social status, graduates of vocational schools see it as a

means of professional and career development. Secondly, the prestige of the future profession, which is at the stage of optation is among the leading factors determining its choice, at the stage of vocational training significantly loses influence on the choice of further education and career path. In the second year of study more than 27% of students of vocational schools significantly lose confidence in the choice of profession, which is a consequence of one of the regulatory crisis typical for this stage of professional development of an individual. However by the time of graduation, more than 81% of students having made their choice of future profession at school have it fixed and it is given development in terms of the near and medium professional prospects.

References

1. Berezhnaya I.F. Pedagogicheskoe proektirovanie individualnoy traektorii professionalnogo razvitiya buduschih spetsialistov v obrazovatelnom protsesse vuza / I.F. Berezhnaya. – Voronezh: Nauchnaya kniga, 2012. – 212 s.
2. Boluchevskaya V.V. Professionalnoe samoopredelenie buduschih spetsialistov pomogayuschih professiy: Monografiya V. V. Boluchevskaya. – Volgograd: Izd-vo VolGMU, 2010. – 264 s.
3. Dvornichenko L. L. Filosofskoye psikhologicheskoye aspekty profesiyonoy oriyentatsiyi ta samorealizatsiyi osobystosti v suchasnomu sviti pratsi / L. L. Dvornichenko // Psikhologhiya i osobystist'. – 2015. – № 2 (8). – S. 272–283.
4. Zakatnov D. O. Tehnologiyi pldgotovki uchnivskoyi molodi do profesynogo samoviznachennya: monografiya. / D. O. Zakatnov. – K. : Pedagogichna dumka, 2012. – 160 s.
5. Zeer E. F. Kontseptsiya professionalnogo razvitiya cheloveka v sisteme nepreryivnogo obrazovaniya / E. F. Zeer // Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. – 2012. – № 5. – S. 122-127.
6. Zeer E.F. Emotsionalnyy komponent v professionalnom stanovlenii pedagoga / E. F. Zeer, E. E. Syimanyuk // Mir psihologii. – 2002. – # 4 (32) – S. 194 – 203.
7. Monitorynh rivnya ta chynnykiv prestyzhnosti profesiy protyahom 2008-2009 rokov: Informatsiyyny byuleten'. Serpen' ' 2009 / Za red. M. I. Nayd'onova, L. V. Hryhorovskoyi; uporyad. O. I. Khorinova. – K., 2009. – 62 s.
8. Monitorynh rivnya ta chynnykiv prestyzhnosti profesiy: Informatsiyyny byuleten'. Zhovten' ' 2008 / Za red. M. I. Nayd'onova, L. V. Hryhorovskoyi; Uporyad. V. Yu. Bystrevskyy, L. M. Kalachnikova. – K., 2008. – 140 s.
9. Povarenkov Yu. P. Psihologicheskoe sodержanie professionalnogo samoopredeleniya lichnosti: sistemogeneticheskiy podhod / Yu. P. Povarenkov // Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik – 2014 – № 2 – Tom II (Psihologo-pedagogicheskie nauki). – S. 211–217.
10. Pryazhnikova E. Yu. Proforientatsiya: Ucheb.posobie dlya stud.vyssh.ucheb.zavedeniy / E. Yu. Pryazhnikova, N. S. Pryazhnikov.– M.: Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2005. – 496 s.
11. Sotsial'no-pedahohichni chynnyky prestyzhnosti profesiy: pidhotovka molodi do aktyvnoho samozdiysnennya na suchasnomu rynku pratsi : navchal. posibnyk dlya stud. vyshcheykh navch. zakladiv / M. I. Nayd'onov [ta in.]; za zah. redakts. M. I. Nayd'onova, L. V. Hryhorovskoyi. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. – 272 s.
12. Chelnokova T.A. Teoriya i praktika pedagogicheskogo proektirovaniya professionalnogo razvitiya lichnosti: monografiya / T.A. Chelnokova. – Kazan : RITs «Shkola», 2008.– 335 s.
13. Cherednichenko G.A. Obrazovatelnyie traektorii i professionalnyie kareryi (na materialah sotsiologicheskikh issledovaniy molodezhi) / G. A. Cherednichenko. – M. : IS RAN, 2012.– 332 s.

